

FIȘE LITERARE.

ELENA FARAGO.

Ivindu-se într'o vreme cînd înfloreau Sămănătorismul, Coșbuc, Iosif, Maria Cunțan, poezia Elenei Farago se scaldă la început în acele ape. Dar mai cu samă pare că ascuți un Coșbuc mai volubil, și uneori, prin el, chiar pe Eminescu :

Trecea un om pe drum aseară,
Trecea cîntînd încet pe drum,
Știu cu ? Poate cînta să-1 pară
Drumul mai scurt, — ori poate cum
Era așa frumos aseară,
Poate cînta ca să nu-1 doară
Că-1 singur numai el pe drum ? —

Forma oratorică a strofei este deadreptul coșbuciană și ea stăruie în toată opera poetei. *Salcie îngemănată* e un fel de *Ce te legeni, codrule* :

Salcie îngemănată,
Nu-ți abate niciodată
Să te smulgi din rădăcină
Cînd privești atîta tină ?...
Și nu-ți vine niciun dor,
Să 'nalți virful crengilor,
Să te uși măcar odată
De unde-1 ziuă luminată
Și din ce seninuri cresc
Stelele ce se oglindesc
Vara 'n nopțile senine,
Colea 'n baltă lîngă tine ?...

Poeta încearcă să conceptualizeze imaginea salciei, dar conceptul este fals. Salcia ar fi copacul marginilor de apă, al tînei,

bîntuit de nostalgia («trișteea») stelelor. Sintem în banala convenție după care noroiful este inerția și stelele idealul. Multele *Scrisori* ale Elenei Farago se trag din *Scrisorile* eminesciene :

Și, ce să-ți spun acum? Mă uit și eu cum trec
 Asupra-mi nopți, și zile, și gânduri, ce-și petrec
 De-o bună vreme 'ncoace, prin voia sorții, șirul,
 Fără să ție 'n seamă, de-i alb, ori negru, firul...
 . . . . .
 Îmi vei răspunde, poate,
 Că 'nțelepciunea asta, o poți găsi la toți
 Ce și-au visat izbînda și s'au trezit ilotii?...
 Nu, nici-alt-cînd, nici astăzi, eu nu pot fi acela
 Ce vrea s'aprindă focul și-o sperie scînteia, —
 Cum nu pot fi ilotul ingenunchiat de-acel
 Ce-a fost mai tare 'n luptă, ori poate mai mișel...

Ceiace caracterizează însă lirismul de tip vechiu al poetei, pentru care cuvîntul «dor» reprezintă o substanță grea, este extraordinara abundență verbală și lipsa de compoziție. Aproape nimic nu se poate memora, poezia fiind o litanie fără început și fără sfîrșit, sonoră numai în timpul cîntării. Dilatația nu înseamnă numaidecît mărimea cantitativă a poeziei, cît ineficiența vorbei. De unde un etern vag, cele mai adese supărător și care este interpretat ca «symbolism». În *Cîntă astăzi viața* autentică este numai exultarea care îndeamnă pe poetă să iasă iarăși la soare, la vînt :

Dorul meu,
 Deschide-ți cartea celuilă,
 Și-ți respiră 'n soare, și-ți respiră 'n vînt
 Paginile 'n care, peste albastru-ți cînt
 Și-a cernut tăcerea pulberea-i cernită...

Dar apoi urmează avalanșa de vorbe : mă 'nvață cîntul, să mi-l cînt cum cîntă...

Dorul meu,
 Deschide-ți cartea celuilă,
 Și mă 'nvață iarăși cîntul bunei vești,
 Să mi-l cînt, cum cîntă florile 'n ferești,

care ar fi ridiculă, de n'ar fi corectată printr'o mare vibrație emotivă :

Cîntă astăzi viața, cîntă 'nflorată.

Cînd a venit în contact cu simbolismul, Elena Farago, decolorînd vechile imagini din epoca Coșbuc, le-a dat și o nuanță de vag. Astfel drumurile, rîspîntiile, fîntînile, grădinile, amurgurile capătă o accepție simbolică. Adverbele, verbele, pronumele, exclamațiile, scrise cu majuscule, devin personaje misterioase: Incotro, De unde, Ce va să fie, statornicul Este, tristul N'a fost, blindul Că n'a fost să fie, gîngașul Noi. Se vorbește de ființe oculte: Ostașii Luminii, Pasărea albastră, Inriurirea lui Maeterlinck se vede în trinitățile fatidice și repetițiile incantatorii:

Și-a zis unul către doi
Cînd au fost la masă,
Și-a zis unul către doi:
— «M'am legat să merg cu voi
Dar m'aș duce înapoi
Că mi-l dor de acasă». —

Și-a zis unul din cei doi,
Frunzuliță verde —
Și-a zis unul din cei doi:
— «Ce-o vrea Dumnezeu cu noi
Dar n'oi merge înapoi».
Frunzuliță verde...

Iar celalt a zis așa,
Frunzuliță verde —
Iar celalt a zis așa:
— «Dumnezeu facă ce-o vrea,
Eu mi-oi merge calea mea», —
Frunzuliță verde...

Transcrierea lui Maeterlinck în stil popular ar fi originală, dacă poezia n'ar lua lungimi epice intolerabile, spre a dovedi în cele din urmă, cu Iosif și cu ceilalți Ardeleni, greșala de a pleca din satul tău. Cele mai simple propoziții se complică printr'un cifru de convenții simbolice (azimă, vin, blid, năframă) ce aduce puțin aminte de stilul liturgic al lui Claudel:

Ți-am pregătit cîinșel
și azima
și vinul
Și ți-am fătus-o albă
pe albul păcii blid,
Năframa ce-au țesut-o suspinele
din inul
crescut în rîpa urii
și înălbit în plinul
Durerii revărsate peste al lăcerii zid...

Sau, însfîrșit, poeta vrea să spună acest lucru simplu : am dorit să intru în grădina ta, dar spinii puși drept gard m'au împiedicat. Atunci mi-am adus aminte că sînt și alți spini care mă opresc să intru în inima ta. Pentru această idee, cu o îngrămădire masivă de vorbe puse în versuri albe, care sînt în fond versuri clasice sfărîmate, Elena Farago născocoște o litanie obscură, cu versuri crescînde și solemne :

Durerea mea !...
 În parcul ce l-am privit prin spini
 Înștruiți de pază, pe gardu-ți negru, ieri,
 Erau așa de firavi, în iarba verde, crinii
 Și n'am putut să intru că nu mi-ai dat puteri
 Să-l trag din poartă lanțul avarelor tăceri.

Acesta este cifrul prețios din *Roman de la rose*. Poeta încearcă să tragă «lanțul avarelor tăceri» ca să ajungă la «crinii» care simbolizează ceva, însă e înțepată de «spinii» care și ei înseamnă ceva. Și cifrul urmează :

Durerea mea !...
 Ce rude-ți sînt viespele pornite
 Să 'nșepe azi în gînduri
 Cum mă 'nșepară, ieri,
 În palme spinii negri ?...

Au apărut dar viespele înțepătoare care și ele înseamnă ceva. Apoi, poeta intră în «cimitirul nădejdiilor», dă de un chin ce-i prihănește «mirul prohodului din suflet», etc., etc. Abstracții imposibile ! Ori, «coasele toamnei» trec din «lumea nădejdiilor» unde «floarea albaștrilor *cînd*» și «frunza verzuilor *poate*» sînt moarte. Asemenea copilării astăzi nu se mai pot tolera. Chiar cînd se renunță la simboluri, barocul învinge, cu toată simțirea delicată. Sub titlul complicat *Sufletul meu astăzi își dezgroapă morții* se amintește de racle, de cripte, de cruci infinite :

Făr' să le mai număr clipele sau anii
 Roșii, albe, albastre flori de lunci sau strănii
 Flori crescute 'n seră, ori în fund de-abis,
 Mi le strîng din racle,
 Mi le strîng din cripte,
 Mi le scot din veghea crucilor înfipte
 S'amintească vieții un păcat, un vis...

și nu este vorba decît de o colecție de flori de prin cutii.

Cînd însă se exprimă direct și simplu, Elena Farago este o remarcabilă poetă a dragostei pudice, fie că vorbește bărbatul :

Tu care vrei alături cu mine să pășești,
Nu crede că sînt robul pe care-l miluești.

Ci ochii tăi cei galeși în van or aștepta
Să îmi aplec genunchii cerșind iubirea ta.

Nici lingușiri, nici lacrimi deșarte 'n ochii mei,
Chiar dac' ai fi «minune aleasă 'ntre femei»...

Un biet pribeag sînt, însă merg drept, cu fruntea sus,
Și n'oi ști să fiu orbul care se lasă dus.

Ci ți-oi întinde mîna, și vino de vei vrea,
Dar nu te vreau nici roaba, și nici stăpîna mea.

Nici sprijin, nici povară — așa te vreau, și-acum
De vrei să mergi cu mine, gătește-te de drum.

fie că plinge, dramatic, fecioara bătrînă :

Mă uit în oglindă și nu te mai chem
Și nu te mai cer ca'nainte,
Și totuși sînt clipe în care mă tem
De parcă mi-ai sta dinainte,

Și'n grabă pe umeri, pe sînii mei vani,
Desfășor cărunta podoabă,
Să'nvălul ruina pierduților ani,
Să-ți cad în genunchi ca o roabă.

Și, în genere, confesiunea (smerită și demnă) este de o mare suavitate :

Iubește-mi mîinile și ochii
Și iartă-le dac'au fost clipe
În care n'au știut să-ți spună,
În care n'au putut să-ți dea
Atît cît ar fi vrut,
Atîta cît poate doru-ți le cerea
În dragostea,
În îndoiala,
În desnădejdea unei clipe.
Iubește-mi mîinile și ochii
Și iartă-le nevruta vînă
Că prea tirziu veni ră'n cale-ți
Și prea curînd se duc de tot...

+ + +

Nu mi-am plecat genunchii
 Cei pămînteşti
 Pe piatra nictunui templu,
 Doamne,
 Şi nu Te-am preamărit
 Cu semnul sfînt prin care,
 — Dela Isus încoace —
 Ne recunoaştem fraţii
 Legaţi de acelaşi rit.

Şi 'n casa mea săracă
 N'am atîrnat pe ziduri
 Icoana să-mi aducă aminte
 Că mă vezi,
 Tu,
     Ce mi-ai dat cununa de mucenic,
 Ştii bine
 Că n'am cerut răsplată,
 Cum n'am cerut dovezi.

Cu deosebire originale sînt poeziile care cîntă maternitatea şi în care, în ritmul tărăgănat al cîntecului de leagăn, mama se roagă cu sincer egoism ca din toate rugile să ajungă la cer numai a ei, ori se mulţumeşte modestă cu existenţa copilului, indiferent de însuşirile lui :

Dacă-mi aplec smerit genunchii,
 Şi miinele mi le'mpreun

Nu mă gîndesc să fie, Doamne
 Nici cel mai drept, nici cel mai bun...

Şi nu te rog să-i dai nici haruri,
 Nici minte cine ştie cit..
 Mi-ar fi destul să-l văd că-mi creşte
 Nici prea frumos, nici prea urit ;

Şi nu l-aş vrea nici prea cuminte,
 Şi nici din cale-afar'nebur ;
 Nici prea de tot supus s'asculte,
 Dar nici să ridă de ce-i spun.

Şi, mai ales, aş vrea să simtă
 În orice păs din trai, mereu,
 Că cel mai credincios prieten
 I-oi fi de-apururi numai eu...

Chiar poeziile în stil de abecedar (în continuitatea lui Coşbuc) sînt graţioase prin delicateţa maternă :

Moș Crăciun în noaptea asta
 Bate-nceț la orice geam,
 Și întrebă dacă'n casă
 Sînt ori nu copii și lasă
 Daruri pe la cine-i spune:
 — Țină-i Domnul, am...

La ferestrele de alt-dată
 An de an veni pe rînd:
 — Ai copii?
 Ba nu!... — și plînsul
 Mă'neca în gît, iar dînsul
 Clătina din cap a milă
 Și pleca oftînd. *)

G. BĂRGĂUANU.

Lirismul (obiectiv) al lui G. Bărgăuanu este un ecou al poeziei provinciei moldovene (Bacovia, Demostene Botez) cu ploile, glodurile ei, cu târgurile în care orașul este o prelungire a satului. Însă, în loc să fie sumbră, cum ne-am aștepta, această poezie respiră bucuria aspră de a trăi. Și ce-i mai curios, poetul își caută simbolurile (și aici stă originalitatea) în reprezentări socotite de obicei prozaice (care cu grîu, butoaie de vin, puțni cu scrumbii, stoguri de fin, sănii, boi) în ceiace adică înfățișează uneltele muncii și rodurile ei, truda și bucuria hranei. Poezia lui Bărgăuanu are un ton olandez. Pe ulițele goale și ude ale târgurilor trec convoaie de care cu grîu, privite ca niște ființe tăcute, ca niște fantome ale exuberanței:

Prin noaptea udă și murdară,
 Înaintează 'nspre oraș domol,
 Convoiuri lungi și girbove de cară...

E toamnă și-i tirziu...
 Subt cerul zăvorît de nourî și pustiu,
 Înaintează poticnit și greu
 Norodul carălor cu grîu;
 Iar cînd pe lîngă felinare-apar
 Pe rînd și rar,
 Din umbră, carăle 'ncărcate par
 Grămezi de întunerîc marî,
 Din necuprînsul nopții dărîmate...

*) *Versuri*, Budapesta, «Lucașfăruș», 1906; *Traduceri libere*, Craiova, «Ramuri», 1908; *Șoapte din umbră*, Craiova, «Ramuri», 1908; *Pentru copii*, Craiova, «Ramuri», 1912; *Copiilor*, Craiova, «Ramuri», 1913; *Din taina vechilor rîspîntii*, Craiova, «Ramuri», 1913; *Șoaptele amurgului*, Craiova, «Ramuri», 1920; *Nu mi-am plecat genunchii*, Craiova, 1926; *Poezii, 1906-1926*, București, Ed. «Casei Școalelor», 1928; *Poezii*. București, «Fundația Regele Carol II», 1937.

Dar ele curg, din sate, ca un riu
Și-aduc orașului belșug de griu.

După care, apar, ca simboluri fantastice ale vinurilor, enormele poloboace :

Belșugul strugurilor s'a cules
Și vitile sînt singure ; din crame,
Posomorite poloboace ies
Pornind pe drumuri pașnice, la vale,
De parcă-s bulgări negri de pămînt
Rostogoliți agale după vînt...

n pivnițele unui tîrg bătrîn,
S'au strîns de pretutîndeni poloboace
Cum în cavouri se adună morții ;
Și întinericul, pe veci stăpîn,
A ferecat zăvoarele la porți.

De cînd au poposit în loc străîn,
Tăcere grea din nopți s'a dărîmat
Pe graul poloboacelor cu vin.

Dar porțile străvechi, cîteodată,
Cutremurate fără veste 'n zid,
Cu vuet de aramă se deschid
Și 'n pragul pivniților se arată
Un ochi de luminare călător
Alunecînd pe gura nopții lor...

În urmă, pentru morții care-așteaptă,
Coboară un pitic izbăvitor
C'o chee năzdrăvană 'n mina dreaptă.

După migrația carelor cu griu și fin și a poloboacelor, vine aceia misterioasă a săniilor, evocînd marile spații ninse, pădurile înghețate :

Prin liniștea întînderilor depărtate,
Cărările, bătînd prin văi mătăni,
Aduc de dimineașă, de prin sate,
Îngîndurate cirduri lungi de săni.

Alunecînd pe roase tălpi de lemn,
Înaintează săniile către-un semn
Pe care marginile codrului îl fac
Cu cîte-o mină albă de copac.

În inima pădurilor adînci
Subt albe policandre înghețate,
Ca niște urme de comori, uitate,
S'ascund grămezi de lemne printre stînci,

Alături de care și săni, ca simbolizări ale migrației, apar se 'nțelege boii, ființe tăcute, meditative, inițiate în munca productivă a omului. Ivirea lor în țirg este un eveniment :

Pe fruntea carălor, demult stinghere,
În preajma sărlii, din apus adie
Puzderii de lumină și tăcere...

Cum le-au adus de mină pas cu pas,
Pe lângă ele boii au rămas
Drept singuri paznici credincioși și buni.

Copiii de pe stradă
Au alergat cu grabă ca să-i vadă
Și-au început a-i desmerda pe git,
Să afle dela dinșii doar alit :
De unde vine soarele și unde moare ?
Că pîn' acum, din țirg, niciun copil
Nu s'a putut apropia de soare...

Și boii blinzi cu ochii lor frumoși
Și limpezi cași nopțile de vară,
Șoptesc copiilor de lângă cară :
Că soarele din țarbă se ridică
Plutind deasupra holdelor, ușor,
Și trece peste munții și peste ape,
Să doarmă noaptea sub pământ,—aproape. *)

G. Bărgăuanu este un poet al vehiculelor și al hranei.

G. CĂLINESCU.

---

*) *Pământ și soare*, Iași, «Viața Românească», 1927.